

หน้าที่ของอุปลักษณ์ที่ปรากฏในปริเฉทธรรมะ
ในเพจเฟซบุ๊ก “พระศักดา สุนทรโร”
Functions of Metaphors in Dhrama Discourse
in Facebook Page “Phra Sakda Suntaro”*

บันทিকা จารума**

Bantika Jaruma

วรัญญา ยิ่งยงค์ดี***

Warunya Yingyongsak

วรวรรณ ศรียาภัย****

Warawat Sriyaphai

ศราวุธ หล่อดี*****

Sarawut Lordee

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา, ประเทศไทย

Faculty of Liberal Arts, University of Phayao, Thailand

Email: jbantika@gmail.com

Received: October 05, 2022

Revised: October 31, 2022

Accepted: November 02, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหน้าที่ของอุปลักษณ์ที่ปรากฏในปริเฉทธรรมะในเพจเฟซบุ๊ก (Facebook) “พระศักดา สุนทรโร” ของพระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทรโร โดยการศึกษาวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ซึ่งเป็นงานวิจัยทางภาษาศาสตร์ที่ใช้แนวคิดหน้าที่ในการสื่อสารของอุปลักษณ์ เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างการบรรยายธรรมในเฟซบุ๊กเพจ “พระศักดา สุนทรโร” ตั้งแต่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ - ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ โดยใช้วิธีถอดความแล้ววิเคราะห์อุปลักษณ์

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “อุปลักษณ์ธรรมะในปริเฉทเทศนาธรรมของพระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทรโร” ของหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

** นางสาวบันทিকা จารума Miss Bantika Jaruma นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

*** ดร.วรัญญา ยิ่งยงค์ดี Dr.Warunya Yingyongsak

**** รศ.ดร.วรวรรณ ศรียาภัย Assoc.Prof.Dr.Warawat Sriyaphai

***** ดร.ศราวุธ หล่อดี Dr.Sarawut Lordee อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

ผลการวิจัยพบว่า หน้าที่ของอุปลักษณ์ได้แสดงหน้าที่การสื่อสารทั้ง ๓ ประการตามแนวคิดของ ฮัลลiday ได้แก่ (๑) หน้าที่ในการถ่ายทอดความคิด (๒) หน้าที่ด้านบุคคลสัมพันธ์ และ (๓) หน้าที่ด้านการเรียบเรียงความ เมื่อวิเคราะห์ด้วยแนวคิดหน้าที่ย่อยของโกทลีบ ๑๑ ด้าน ได้แก่ (๑) เติมช่องว่างในคลังคำ (๒) อธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรมและแบบจำลอง (๓) กำหนดมุมมองใหม่ (๔) เป็นแนวเทียบโน้มน้าวให้ทำหรือไม่ทำบางอย่าง (๕) สื่ออารมณ์ (๖) แสดงอารมณ์ความรู้สึก (๗) ช่วยในการตกแต่งหรืออำพราง (๘) สร้างความสัมพันธ์ (๙) ช่วยเรียบเรียงความ (๑๐) บันเทิงคดี และ (๑๑) ช่วยให้จดจำได้ง่ายขึ้น ความหมายโดดเด่นขึ้น

คำสำคัญ: หน้าที่; อุปลักษณ์; ปริจเฉทธรรมะ; เฟซบุ๊ก; พระศักดา สุนทรโร

Abstract

This research aims to present about the study of functions of metaphors in Dharma context released on Facebook page named “Phra Sakda Suntaroo” owned by Phra khru Sakkarak Sakda Suntaro. The descriptive research is a quality research in linguistics for analyzing the communication functions of the metaphors. The data was collected from the dharma disquisition in the page as earlier mentioned. The duration of the data collection is from 1st January 2020 to 31st December 2021.

The research found that the functions of metaphors covered three functions as Halliday’s concept (1994): (1) Ideational metafunction; (2) Interpersonal metafunction; and (3) Textual metafunction. When using Goatly’s concept (1998) analyzed the data, it was found that there were 11 sub-functions of the metaphors: (1) Lexical gaps filling; (2) Explanation and modelling; (3) Reconceptualization; (4) Argument by analogy and/or false reasoning; (5) Ideology; (6) Expressing emotional attitude; (7) Decoration or disguise; (8) Cultivating intimacy; (9) Textual structuring; (10) Fiction; and (11) Enhancing memorability, foregrounding, and informativeness.

Keywords: Function; Metaphor; Dharma Discourse; Facebook;

Phra Sakda Suntaro

บทนำ

ความเชื่อในศาสนาพุทธถือว่าเป็นความเชื่อพื้นฐานของการใช้ชีวิตของผู้คนในสังคมไทย เพราะมีจำนวนประชากรที่นับถือพระพุทธศาสนาในอัตราเฉลี่ยร้อยละ ๙๔.๖^๑ ซึ่งนับว่าเป็นอัตราส่วนที่มากที่สุดเมื่อเทียบกับศาสนาอื่น ๆ และนับว่ามีพุทธศาสนิกชนที่มากที่สุดเมื่อเทียบกับประเทศอื่นที่นับถือศาสนาพุทธ

หลายสิบปีที่ผ่านมา ถือว่าสังคมออนไลน์ซึ่งเป็นสังคมเสมือนจริง (virtual global) มีส่วนสำคัญต่อการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะเฟซบุ๊กซึ่งเป็นพื้นที่ของการปฏิสัมพันธ์ (interaction) ที่แตกต่างไปจากกว่า ๒๐ ปีที่ผ่านมา^๒ ทำให้เฟซบุ๊กเป็นแหล่งรวมความคิด ความรู้ ความคิดเห็นจำนวนมหาศาลและสร้างอิทธิพลต่อสังคม (influencer) ผ่านการใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ในประเด็นต่าง ๆ ทั้งแนวคิดทางการเมือง ธุรกิจ โฆษณา และการเผยแพร่ความคิดความเชื่อทางศาสนา^๓

สำหรับการเผยแพร่แนวคิดทางศาสนา มีพระสงฆ์จำนวนมากใช้เฟซบุ๊กเผยแพร่หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาเพื่อให้แนวคิดสำคัญสื่อสารไปถึงคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมมากขึ้นกว่าการเผยแพร่ในวัด ไม่ว่าจะเป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต) และ พระพรหมมิ่งคลาจารย์ วิ. (ทอง สิริมังคโล) พระธรรมพัชรญาณมุนี (พระอาจารย์ชยสาโร) พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ) พระเมธีวชิโรดม (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี หรือ ว. วชิรเมธี) พระไพศาล วิสาโล หลวงพ่อปราโมทย์ ปาโมชฺโช และแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต จากจำนวนพระสงฆ์และแม่ชีดังกล่าว มีพระสงฆ์รูปหนึ่งที่เทศนาผ่านสื่อออนไลน์เช่นเดียวกัน ซึ่งมีผู้ติดตามในเพจ ๓.๔ ล้านคน (ข้อมูล ณ วันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๖๕) คือ พระครูสังฆรักษ์ ศักดา สุนทรโร จากวัดธรรมมาภิมุข (ไร่ป่า) จังหวัดตราด ท่านได้ใช้เฟซบุ๊กชื่อ “พระศักดา สุนทรโร” เทศนาและเผยแพร่หลักธรรมคำสอนในประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องสำคัญในสังคม และเป็นที่พูดถึงจากสังคมเช่นกัน

เมื่อพิจารณาการสื่อสารของพระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทรโร พบว่า ธรรมะหรือการเทศนาของท่านมีวัตถุประสงค์หรือมีเจตนาสำคัญที่จะทำให้ผู้ที่ร่วมการปฏิสัมพันธ์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่การเทศนาดังกล่าวแม้จะไม่เผชิญหน้ากัน โดยจากการวิเคราะห์ข้อมูลภาษาที่เผยแพร่ผ่านเฟซบุ๊ก จะพบว่าท่านมีจุดเด่นประการหนึ่ง คือได้ใช้อุปลักษณ์ (metaphor) เป็นเครื่องมืออธิบายแนวคิด ความคิด ความเชื่อทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นสิ่งที่เปี่ยมนามธรรมและเข้าใจยาก ทำให้เข้าใจง่ายขึ้นด้วยการอธิบายผ่านสิ่งที่นำมา

^๑ พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ (คำมก), “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาทางการเมืองการปกครองในสังคมไทย”, วารสารปัญญาภิธาน, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๓.

^๒ ตฤณธวัช วงษ์ประเสริฐ และ กุลทิพย์ ศาสตรธวัช, “ทัศนคติและพฤติกรรมการใช้งาน เฟซบุ๊ก (Facebook) ของวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร”, วารสารนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการสื่อสาร, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๕) : ๒๙.

^๓ ชัชวิน วรปัญญาภา และชัชวิน วรปัญญาภา, “การเปลี่ยนแปลงสถานะของศาสนาพุทธในประเทศไทยภายหลังการเปลี่ยนผ่านอำนาจทางการเมือง”, รายงานการประชุมวิชาการสาขานิติศาสตร์ระดับชาติครั้งที่ ๑ หัวข้อ “ระบบกฎหมายไทย : ปฏีรูป / เปลี่ยนผ่าน/ ปฏิสังขรณ์”, (๘ มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๒๒๙ - ๒๓๐.

เปรียบซึ่งมีความเป็นรูปธรรมในชีวิตประจำวันหรือเป็นสิ่งที่ใกล้ตัว การใช้ภาษาที่มีเจตนาและวัตถุประสงค์บางประการนั้น นักภาษาศาสตร์จะเรียกตัวบทเช่นนี้ว่า “ปริจเฉท” ดังนั้นการสื่อสารตัวบทที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะ ในงานวิจัยนี้จึงเรียกว่า “ปริจเฉทธรรมะ” โดยมีวัตถุประสงค์การสื่อสารเพื่อเผยแผ่หลักธรรม คำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางการดำรงชีวิตของผู้รับสาร โดยสถานการณ์หรือบริบทการสื่อสารในสื่อสังคมออนไลน์ คือ เฟซบุ๊ก (Facebook) ซึ่งเป็นสื่อโซเชียลมีเดีย (Social Media) ที่สามารถเข้าถึงผู้รับสารไม่จำกัดเพศ วัย อายุ อาชีพ การศึกษา เพียงแค่มีสัญญาณอินเทอร์เน็ตและคอมพิวเตอร์หรือโทรศัพท์มือถือหรือเครื่องรับสัญญาณในรูปแบบอื่นที่สามารถใช้โซเชียลมีเดียและเป็นสมาชิก เฟซบุ๊กก็สามารถเข้าถึงปริจเฉทธรรมะดังกล่าวได้ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสะดวกสบาย ความรวดเร็วและความง่ายในการเข้าถึงข้อมูล

ดังนั้น จึงเป็นที่น่าสนใจศึกษาว่า ปริจเฉทธรรมะที่เผยแผ่โดยพระครูสังฆรักษ์ศักดาใช้อุปลักษณะทำหน้าที่สื่อสารเจตนาของตนอย่างไรเพื่อสะท้อนการทำงานของภาษาที่ผู้ส่งสารตั้งใจสื่อถึงผู้รับสาร โดยงานวิจัยนี้ใช้กรอบการวิเคราะห์หน้าที่การสื่อสารของอุปลักษณะตามแนวคิดของฮัลลiday (Halliday) และโกทลี (Goatly)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาหน้าที่ของอุปลักษณะที่ปรากฏในปริจเฉทธรรมะของพระศักดา สุนทโร

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดอุปลักษณะ

การศึกษาอุปลักษณะในช่วงเริ่มแรกนิยมศึกษาเชิงวรรณศิลป์ แต่ในศตวรรษที่ ๒๐ ได้เกิดแนวคิดใหม่ คือ การศึกษาอุปลักษณะเชิงภาษาศาสตร์ศาสตร์ซึ่งเสนอโดยเลคอฟและจอห์นสัน^๑ อุปลักษณะภาษาศาสตร์นี้เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดภาษาศาสตร์ปริชาน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อรรถศาสตร์ปริชาน (Cognitive Semantics) อันเป็นการศึกษาความหมายของภาษาที่เป็นผลมาจากกระบวนการคิดที่ได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์การรับรู้เกี่ยวกับโลกโดยกระบวนการรับรู้ที่สัมพันธ์กับกระบวนการคิด ภาพในใจ ความรู้ และประสบการณ์ต่าง ๆ ทั้งด้านอารมณ์และความรู้สึก เลคอฟและจอห์นสัน ได้อธิบายความหมายของ “อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์” ว่า รูปภาษาหรือถ้อยคำที่สามารถพบได้ทั่วไปในชีวิตประจำวันและผู้ใช้ภาษาใช้อุปลักษณะนั้นโดยไม่รู้ตัวเพื่อสื่อสารมโนทัศน์ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในสังคมนั้น ๆ ซึ่งกระบวนการคิดที่เกิดจากประสบการณ์และการประมวลความหมายอย่างเป็นระบบจนเกิดความเข้าใจร่วมกันนั้นสะท้อนถึงการอยู่ในบริบทวัฒนธรรมเดียวกัน

^๑ ชวดี ศรีลัมพ์, อรรถศาสตร์ (semantics), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๖๒), หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

หน้าที่ในการสื่อสารของอุปลักษณ์

อุปลักษณ์มีหน้าที่ในการสื่อสาร โดยฮัลลiday^๕ ได้จำแนกหน้าที่ไว้ ๓ ประการ ได้แก่ “หน้าที่ในการถ่ายทอดความคิด” (Ideational metafunction) “หน้าที่ในการสื่อสารระหว่างบุคคล” (Interpersonal metafunction) และ “หน้าที่ในการเรียบเรียงความ (Textual metafunction) ซึ่งต่อมาโกทลี (Goatly, ๑๙๙๘)^๖ ได้จำแนกหน้าที่ย่อยภายใต้หน้าที่หลักที่เสนอโดยฮัลลiday (Halliday, ๑๙๙๔) รวมเป็น ๑๒ ด้าน ดังนี้

๑. หน้าที่ในการถ่ายทอดความคิด (Ideational metafunction) ได้แก่

๑.๑ เติมช่องว่างในคลังคำ (Fill lexical gaps) ใช้เมื่อต้องการสื่อความหมายของคำศัพท์ที่ไม่มีในภาษานั้น ๆ จึงต้องใช้คำศัพท์ที่มีอยู่แล้วมาขยายความหมายผ่านการใช้อุปลักษณ์

๑.๒ อธิบายสิ่งที่เป็นามธรรมและแบบจำลอง (Explanation and modelling) เป็นการอธิบายนามธรรมหรือสิ่งไกลตัวผ่านสิ่งที่เป็รูปธรรมหรือใกล้ตัว

๑.๓ กำหนดมุมมองใหม่ (Reconceptualization) เป็นการสื่อความหมายที่เป็มุมมองใหม่หรือผู้รับสารไม่เคยทราบหรือสังเกตมาก่อน

๑.๔ เป็แนวเทียบโน้มน้าวให้ทำหรือไม่ทำบางอย่าง (Argument by analogy and/or false reasoning) โดยอุปลักษณ์ทำหน้าที่โน้มน้าวใจให้ผู้รับสารให้กระทำหรือไม่กระทำบางสิ่งบางอย่าง

๑.๕ สื่ออุดมการณ์ (Ideology) โดยอุปลักษณ์ทำหน้าที่สร้างและกำหนดระบบความคิดของผู้รับสาร

๒. หน้าที่ด้านบุคคลสัมพันธ์ ได้แก่

๒.๑ แสดงอารมณ์ความรู้สึก (Expressing emotional attitude) โดยความหมายของอุปลักษณ์กระทบอารมณ์ของผู้รับสาร

๒.๒ ช่วยในการตกแต่งหรืออำพราง (Decoration, disguise) โดยอุปลักษณ์ช่วยทำให้ถ้อยคำนุ่มนวลสละสลวยมากขึ้นแทนการกล่าวตรงไปตรงมาที่อาจส่งผลกระทบต่อความรู้สึกด้านลบของผู้รับสาร

๒.๓ สร้างความสนิทสนม (Cultivating intimacy) โดยอุปลักษณ์ที่สื่อความหมายที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารเข้าใจร่วมกัน จะทำให้ผู้รับสารรู้สึกใกล้ชิดกับผู้ส่งสารเนื่องจากมีความรู้ ความคิด และภูมิหลังร่วมกัน

๒.๔ สร้างอารมณ์ขันและใช้ในการเล่นเกมภาษา (Humor and games) โดยอุปลักษณ์สื่อความหมายเพื่อหยอกล้อ สร้างความขบขันแก่ผู้รับสาร หรือใช้ในการเล่นเกม เป็ต้นว่า การเล่นทายคำศัพท์ การเล่นเกมทายปัญหา

^๕ สิริมา เชียงเขาวัว, “อุปลักษณ์เกี่ยวกับธรรมะในปาฐกถาธรรมของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐.

^๖ สิริมา เชียงเขาวัว, “อุปลักษณ์เกี่ยวกับธรรมะในปาฐกถาธรรมของพุทธทาสภิกขุ”, หน้า ๒๐-๒๓.

๓. หน้าที่ด้านการเรียบเรียงความ ได้แก่

๓.๑ ช่วยเรียบเรียงความ (Textual structuring) เพื่อลำดับความและสร้างความสัมพันธ์ภาพ
ในปริจเฉท

๓.๒ บันเทิงคดี (fiction) โดยอุปลักษณ์ช่วยสร้างโลกจินตนาการ มีการสมมติตัวละครและ
เปรียบเทียบกับชีวิตจริง อุปลักษณ์ชนิดนี้เรียกว่า Phenominalistic metaphor

๓.๓ ช่วยให้จดจำได้ง่ายขึ้น ความหมายโดดเด่นขึ้น เพราะใช้คำน้อยแต่สื่อความมาก
(Enhancing memorability, foregrounding, and informativeness) โดยหน้าที่นี้ผู้รับสารต้องตีความ
มากกว่าการสื่อสารตรงไปตรงมา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (quality research) ด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (description analysis) เป็นงานวิจัยทางภาษาศาสตร์ที่ใช้แนวคิดหน้าที่ในการสื่อสารของฮัลลiday (Halliday, ๑๙๙๔) และโกทลี (Goatly, ๑๙๙๘) เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ ในส่วนของข้อมูล ผู้วิจัยใช้ปริจเฉทธรรมะของพระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทรโรที่เผยแพร่เป็นคลิปวิดีโอในเฟซบุ๊กเพจ “พระศักดา สุนทรโร” ตั้งแต่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ - ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ โดยผู้วิจัยได้ถ่ายทอดเป็นตัวหนังสือ และบันทึกข้อความเป็นรายวันเรียงลำดับคลิปวิดีโอตามวันและเวลาที่เผยแพร่ รวมจำนวนทั้งสิ้น ๔๐๗ คลิป คิดเป็นเวลารวมทั้งหมด ๒๐ ชั่วโมง ๓๐ นาที สำหรับขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเฉพาะการเผยแผ่ธรรมะของพระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทรโรที่ได้แสดงธรรมผ่านเฟซบุ๊กเพจ “พระศักดา สุนทรโร” เท่านั้น ไม่นับรวมการเผยแผ่ธรรมะของพระครูสังฆรักษ์ศักดาจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ และไม่นับรวมการเผยแผ่ธรรมะจากแหล่งอื่น ๆ แม้ปรากฏบนเฟซบุ๊กเพจ “พระศักดา สุนทรโร” รวมทั้งไม่นับรวมการแสดงความคิดเห็นตอบโต้ในช่องการแสดงความคิดเห็นด้วย

ผลการวิจัย

อุปลักษณ์มีหน้าที่ในการสื่อสาร โดยฮัลลiday (Halliday)^๗ ได้จำแนกหน้าที่ไว้ ๓ ประการ ได้แก่ “หน้าที่ในการถ่ายทอดความคิด” (Ideational metafunction) “หน้าที่ในการสื่อสารระหว่างบุคคล” (Interpersoanal metafunction) และ “หน้าที่ในการเรียบเรียงความ (Textual metafunction) ซึ่งต่อมาโกทลี (Goatly)^๘ ได้จำแนกหน้าที่ย่อยภายใต้หน้าที่หลักที่เสนอโดยฮัลลiday (Halliday) รวมเป็น ๑๑ ด้าน ดังนี้

^๗ เรื่องเดียวกัน.

^๘ เรื่องเดียวกัน.

๑. หน้าที่ในการถ่ายทอดความคิด (Ideational metafunction) ได้แก่

๑.๑ เติมช่องว่างในคลังคำ (Fill lexical gaps) ใช้เมื่อต้องการสื่อสารความหมายของคำศัพท์ที่ไม่มีในภาษานั้น ๆ จึงต้องใช้คำศัพท์ที่มีอยู่แล้วมาขยายความหมายผ่านการใช้อุปลักษณ์

ตัวอย่างเช่น

(๑) คนมีปัญหากันหลายคน หลายคนก็มักจะไมยอมให้จบ อยากเล่นเกมกรรมนี้ต่อ แต่บางคนเหนื่อยแล้ว ไม่อยากเป็นทุกข์เพราะเกมกรรมที่เราเป็นผู้ทำเอง และชวนคนอื่นมาร่วมกรรมด้วย จากตัวอย่าง (๑) จะเห็นได้ว่า พระศักดาใช้คำว่า “เล่นเกม” ซึ่งเป็นคำศัพท์ในวงความหมายของการละเล่น เพื่อถ่ายทอดความคิดที่ว่า การกระทำความกรรมจะดำเนินต่อไปได้เมื่อผู้กระทำเต็มใจกระทำความกรรมนั้นต่อ โดยใช้คำว่า “เล่นเกม” เป็นอุปลักษณ์ถ่ายทอดความคิดถึงความเต็มใจในการเล่นเกมนั้น และผู้กระทำความกรรมจำต้องยอมรับผลของเกมนั้นอันเป็นกติกากองเกม

๑.๒ อธิบายสิ่งที่เป็นามธรรมและแบบจำลอง (Explanation and modelling) เป็นการอธิบายนามธรรมหรือสิ่งไกลตัวผ่านสิ่งที่เป็รูปธรรมหรือใกล้ตัว

ตัวอย่างเช่น

(๒) เราต้องเคยร่วมสร้างกรรมกันกับเขาไว้แน่ ๆ เขาจึงจะต้องมาเกี่ยวข้องและทำให้ชีวิตเราในชาลาง

จากตัวอย่าง (๒) จะเห็นได้ว่า มีการใช้คำว่า “ร่วมสร้าง” อันเป็นกิริยาเกี่ยวกับการก่อสร้าง ซึ่งเป็นกิจกรรมใกล้ตัวเพื่อแสดงความหมายที่เป็รูปธรรมของการสร้างกรรม อุปลักษณ์การก่อสร้างจึงทำหน้าที่ถ่ายทอดความคิดการสร้างกรรมให้เป็รูปธรรม มีสิ่งเชิงประจักษ์ที่เข้าใจได้ง่าย

๑.๓ กำหนดมุมมองใหม่ (Reconceptualization) เป็นการสื่อสารความหมายที่เป็มุมมองใหม่หรือผู้รับสารไม่เคยทราบหรือสังเกตมาก่อน

ตัวอย่างเช่น

(๓) คนนี้ไม่ทำกับคนคนนี้ทั้ง ๆ ที่เหตุการณ์มันเหมือนกัน มันมีอะไรซ่อนเป็นเชื้อเป็นเม็ดของกรรมที่มันอยู่ในใจแล้วมันแตกหน่อขึ้นมา กลายเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นกับคนคนนี้ แต่มันไม่เกิดขึ้นกับคนคนนี้

จากตัวอย่าง (๓) จะเห็นได้ว่า มีการใช้คำว่า “เป็นเชื้อเป็นเม็ดของกรรม” เพื่อเปิดมุมมองใหม่ให้เห็นว่า กรรมไม่ได้เป็นเพียงการกระทำหรือผลของการกระทำเท่านั้น แต่ยังมีลักษณะของเชื้อหรือเม็ดอันเป็นอุปลักษณ์พืชที่สะท้อนถึงเมล็ดพันธุ์ที่ฝังอยู่กับคนคนหนึ่งด้วย ดังนั้น ผลของกรรมหรือการกระทำกรรมที่เกิดขึ้นย่อมมีเหตุของการเกิด มิได้เกิดขึ้นลอย ๆ หรือมีสิ่งดลบันดาลจากภายนอก

(๔) ในแต่ละชาติเราไปสร้างความชัดเจนเรื่องอะไรไว้มากในชาติก่อนนะเราไปโฟกัสเรื่องของคนคนนั้น โฟกัสความโกรธอยู่กับคนคนนั้น โฟกัสความรักอยู่กับคนคนนั้น เราโฟกัสในแต่ละชาติเนี่ยมันเหมือนกับเราถ่ายภาพเหล่านั้นมาเก็บไว้ในเมมโมรี่ของความรู้สึกมันเป็นลักษณะของกรรม

จากตัวอย่าง (๔) จะเห็นได้ว่า มีการใช้ถ้อยคำอุปสรรคณ์กล้งถ่ายรูปรมาอธิบายกระบวนการทำงานของกรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ หากเราให้ความสนใจหรือโฟกัสเรื่องใด เรื่องนั้นจะถูกถ่ายภาพหรือจดจำไว้แล้วเก็บไว้ในเมมโมรี่หรือจิตของเรา กลายเป็นกรรมของเราในชาติต่อไป จากตัวอย่างนี้เป็นการเปิดมุมมองใหม่ให้เห็นการทำงานของกรรมด้วยการเปรียบกับเรื่องใกล้ตัว

๑.๔ เป็นแนวเทียบโน้มน้าวให้ทำหรือไม่ทำบางอย่าง (Argument by analogy and/or false reasoning) โดยอุปสรรคณ์ทำหน้าที่โน้มน้าวใจให้ผู้รับสารให้กระทำหรือไม่กระทำบางสิ่งบางอย่าง

ตัวอย่างเช่น

(๕) เขา ฉันทโงนนะ โงงมาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องคนในครอบครัวของฉันท ฉันทโงงมา มันไม่มีใครโกหกตัวเองได้ มันจะปรากฏชัด วันนี้เราทำอะไรเขาไม่ได้หรอกโยม แต่เดี๋ยวกรรมจะจัดการเขาเอง และเราไม่ต้องไปสนใจ เราก็กินน้ำที่ของเราไป

จากตัวอย่าง (๕) มีการโน้มน้าวให้ผู้ที่ถูกกระทำไม่กระทำความผิดต่อผู้ที่กระทำต่อตน เนื่องจากเสนอแนวคิดที่ว่า “กรรมจะจัดการ” ผู้ที่กระทำความผิดเอง โดยที่เราไม่ต้องสนใจและกระทำการตอบโต้ ถ้อยคำอุปสรรคณ์ “จัดการ” เป็นการใช้อุปสรรคณ์การบริหารมาถ่ายทอดความคิดโน้มน้าวใจดังกล่าว

๑.๖ สื่ออุดมการณ์ (Ideology) โดยอุปสรรคณ์ทำหน้าที่สร้างและกำหนดระบบความคิดของผู้รับสาร

ตัวอย่างเช่น

(๖) วันที่มีกัจวัตร กิจกรรมเพื่อที่จะบรรเทาตกิเลส สละตกิเลส สละออก สละตัวตน สละทิฐิमानะออกไป นี่คือการชื่นใจ

จากตัวอย่าง (๖) ถ้อยคำอุปสรรคณ์ “บรรเทาตกิเลส สละตกิเลส สละออก สละตัวตน สละทิฐิमानะ” เป็นการถ่ายทอดอุดมการณ์ของศาสนาพุทธที่มุ่งให้พุทธศาสนิกชนมองว่า กิเลสเป็นสิ่งไม่พึงประสงค์ จำเป็นต้องสละออก ดังใช้ถ้อยคำอุปสรรคณ์ข้างต้น

๒. หน้าที่ด้านบุคคลสัมพันธ์ ได้แก่

๒.๑ แสดงอารมณ์ความรู้สึก (Expressing emotional attitude) โดยความหมายของอุปสรรคณ์กระทบอารมณ์ของผู้รับสาร

ตัวอย่างเช่น

(๗) เราทุกคนยังมีกิเลสที่มีพลัดตก มีสะดุด มีตกหลุมอากาศบ้าง อะไรบ้างเป็นเรื่องธรรมดา ฉะนั้น ขอให้เราทุกท่านนะ ช่องไหนที่มองแล้ว มันทำให้ใจเราเป็นสุขได้ก็เลือกมองช่องนั้นให้ใจเราเป็นสุขเถาะ

จากตัวอย่าง (๗) มีการใช้ถ้อยคำอุปสรรคณ์ “มีพลัดตก มีสะดุด มีตกหลุมอากาศ” อันสะท้อนอุปสรรคณ์อุบัติเหตุอันทำให้ผู้รับสารรู้สึกกลัว แต่พระศักดาได้แนะนำให้เลือกมองเฉพาะสิ่งที่เป็นสุขเพื่อบรรเทาการกระทบอารมณ์นั้น

๒.๒ ช่วยในการตกแต่งหรืออำพราง (Decoration, disguise) โดยอุปลักษณ์ช่วยให้ถ้อยคำนุ่มนวลสละสลวยมากขึ้นแทนการกล่าวตรงไปตรงมาที่อาจส่งผลกระทบต่อความรู้สึกด้านลบของผู้รับสาร

ตัวอย่างเช่น

(๘) เราจะต้องพยายามพิจารณาว่าเมื่อสิ่งนี้มันเกิดขึ้นมาแล้ว แล้วมันจะสร้างขยะในใจไว้มากน้อยแค่ไหน ถ้าความโกรธเกิดขึ้นจริงอยู่ มันมาแล้วบางทีมันไม่นานมันก็ผ่านไป แต่มันสะสมไว้แล้วมันมา ๑ ครั้งมันหายไป เดี๋ยวมันมาครั้งใหม่แล้วมันหายไป มันมาอีกครั้งและมันก็หายไปอีก

จากตัวอย่าง (๘) จะเห็นได้ว่า มีการใช้อุปลักษณ์สิ่งมีชีวิตเพื่ออธิบายกิริยาของการเกิดความโกรธ ทำให้ความโกรธเป็นเรื่องธรรมดา ไม่น่ากลัว ดังถ้อยคำอุปลักษณ์ “ความโกรธเกิดขึ้นจริงอยู่ มันมาแล้วบางทีมันไม่นานมันก็ผ่านไป เดี๋ยวมันมาครั้งใหม่แล้วมันหายไป มันมาอีกครั้งและมันก็หายไปอีก” แทนที่จะกล่าวตรงไปตรงมาว่า ความโกรธเกิดขึ้นแล้วเกิดผลเสียหายอะไรซึ่งอาจทำให้ผู้รับสารรู้สึกด้านลบและรู้สึกไม่ดีกับความโกรธของตัวเอง กลายเป็นการอำพรางความโกรธให้เป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้น แล้วก็ดับไป เป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์

๒.๓ สร้างความสนิทสนม (Cultivating intimacy) โดยอุปลักษณ์ที่สื่อสารความหมายที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารเข้าใจร่วมกัน จะทำให้ผู้รับสารรู้สึกใกล้ชิดกับผู้ส่งสารเนื่องจากมีความรู้ ความคิด และภูมิหลังร่วมกัน

ตัวอย่างเช่น

(๙) แต่เรายังอยู่ตรงนี้ ไม่ได้อยู่ลำพังนะโยม มีคนแวดล้อมเราเต็มไปหมด คือ คนที่เราอยากได้ เขาก็ยังอยู่ตรงนี้ เขาก็ยังอยากรู้ชีวิตเรา เขาก็ยังอยู่ตรงนี้ ไม่รู้ว่าเขาจะคอยซ้ำในวันที่เราล้ม แล้วก็ทำเกลียดให้เจ็บแสบในวันที่เป็นแผล หรือว่าจะทำแผลให้เราอย่างดี

จากตัวอย่าง (๙) จะเห็นได้ว่า พระครูสังฆรักษ์ศักดาใช้อุปลักษณ์แผล เพื่อแสดงความหมายของความทุกข์ที่เกิดขึ้นและได้กล่าวว่า “มีคนแวดล้อมเราเต็มไปหมด” อันเป็นการแสดงประสบการณ์ร่วมโดยการใช้คำสรรพนามว่า “เรา” และจากประสบการณ์คือ มีทั้งคนที่ซ้ำเติมและทำแผลให้ จึงเตือนสติให้ผู้รับสารไม่เจ็บปวดกับความทุกข์ที่เผชิญอยู่มากเกินไปนักและตักเตือนให้ระวังการโดนซ้ำเติม ทำให้ผู้รับสารรู้สึกว่ พระครูสังฆรักษ์ศักดามีความรู้ ความคิด และภูมิหลังร่วมกันกับผู้รับสาร

๓. หน้าที่ด้านการเรียบเรียงความ ได้แก่

๓.๑ ช่วยเรียบเรียงความ (Textual structuring) เพื่อลำดับความและสร้างความสัมพันธ์ภายในปริเฉท

ตัวอย่างเช่น

(๑๐) ถ้าเราต้องร่วมทางกับคนที่ทำให้ชีวิตเราซาลง ขอให้เข้าใจนะโยมว่าเขาเข้ามาร่วมเส้นทางเดียวกันกับเรา เพราะมันมีเหตุผลในการเข้ามา เราต้องเคยร่วมสร้างกรรมกันกับเขาไว้นั่น ๆ เขาจึง

จะต้องมาเกี่ยวข้องและทำให้ชีวิตเราช้าลง บนเส้นทางเดียวกันทำให้จะเลี้ยวซ้าย เลี้ยวขวา เจริญ ๆ กว่านี้มันก็ทำยาก ก็ขออย่าไปสร้างกรรมเพิ่ม

จากตัวอย่าง (๑๐) มีการเรียบเรียง ลำดับความ โดยใช้คำถ้อยคำอุปลักษณ์เส้นทางโดยเริ่มต้นกล่าวถึงการร่วมทางบนเส้นทางเดียวกัน แล้วในระหว่างการเดินทางนั้นมีทั้งเลี้ยวซ้ายและเลี้ยวขวา โดยถ้อยคำอุปลักษณ์นี้เป็นถ้อยคำที่มีสัมพันธภาพร่วม คือ การกล่าวถึงเส้นทางในปริเฉทข้างต้น

๓.๒ บันเทิงคดี (fiction) โดยอุปลักษณ์ช่วยสร้างโลกจินตนาการ มีการสมมติตัวละครและเปรียบเทียบกับชีวิตจริง อุปลักษณ์ชนิดนี้เรียกว่า Phenominalistic metaphor

ตัวอย่างเช่น

(๑๑) เราเล่นบทละครของชีวิตนะ เราไปเล่นในบทของความเลว แต่ถ้าคนทั้งหลายจะชอบความเลวแล้วเรารู้สึกว่าคนทั้งหลายชอบความเลว งั้นเราก็เลว เราจะได้เป็นที่ชื่นชอบของคนทั้งหลาย

จากตัวอย่าง (๑๑) แสดงให้เห็นว่า มีการใช้อุปลักษณ์ละครมาแสดงความหมายการกระทำเลวเหมือนเล่นในบทของความเลว อันเป็นโลกในจินตนาการมาเปรียบเทียบกับในชีวิตจริงที่ว่า ในชีวิตจริงเราก็ได้กระทำเลวเช่นกัน ซึ่งหากเรารู้สึกว่าคนทั้งหลายชื่นชอบบทที่เราเล่น เราก็จะทำเลวต่อไป อุปลักษณ์นี้จึงทำหน้าที่บันเทิงคดีโดยนำโลกจินตนาการมาเปรียบเทียบกับความจริง

๓.๓ ช่วยให้งดจำได้ง่ายขึ้น ความหมายโดดเด่นขึ้น เพราะใช้คำน้อยแต่สื่อความมาก (Enhancing memorability, foregrounding, and informativeness) โดยหน้าที่นี้ผู้รับสารต้องตีความมากกว่าการสื่อสารตรงไปตรงมา

ตัวอย่างเช่น

(๑๒) ขอให้ได้พิจารณาถึงความเหมือนพวกเรามีความเหมือนกันอีกอย่างหนึ่งชัดเจนคือการที่เราเป็นนักโทษประหารชีวิต ตั้งแต่เกิดมาก็ถูกตัดสินมาแล้วว่าต้องตายทุกคนจะตายด้วยวิธีไหนจะตายที่ใด อายุเท่าไร ถูกตัดสินประหารชีวิตมันเสร็จแล้ว แต่จะประหารเมื่อใดและใครอะไร อายุเท่าไรไม่ทราบ

จากตัวอย่าง (๑๒) มีการใช้อุปลักษณ์ [ชีวิตคือนักโทษ] โดยเป็นนักโทษประหารชีวิต ที่เกิดมาก็ถูกตัดสินให้ประหารชีวิตแล้ว กล่าวคือ เกิดมาก็ถูกตัดสินไว้แล้วว่าจะต้องตายเมื่อใด แต่จะตายเมื่อไหร่ตายอย่างไร ตายอายุเท่าไร ไม่มีใครรู้ ถ้อยคำอุปลักษณ์ “นักโทษประหารชีวิต” จึงเป็นการใช้คำน้อยแต่กินความมาก กินความตั้งแต่การเกิดถึงการตายอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์

อภิปรายผลการวิจัย

เจตนาการสื่อสารอุปลักษณ์ของพระครูสังฆรักษ์ศักดิ์ สุนทรโร จึงเป็นไปตามหน้าที่การสื่อสารตามแนวคิดของฮัลลiday ทั้ง ๓ ประการ ได้แก่ (๑) หน้าที่ในการถ่ายทอดความคิด (๒) หน้าที่ด้านบุคคลสัมพันธ์ และ (๓) หน้าที่ด้านการเรียบเรียงความ แต่เมื่อวิเคราะห์ด้วยแนวคิดหน้าที่ย่อยของโกทลี ปรากฏ

มีเพียง ๑๑ ด้าน โดยไม่มีปริเฉทที่ทำหน้าที่สร้างอารมณ์ขันและใช้ในการละเล่นภาษา (Humor and games) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะวัตถุประสงค์การสื่อสารของพระครูสังฆรักษ์ศักดา สุนทโร ใช้รูปแบบกึ่งทางการ กล่าวคือ อธิบายธรรมะด้วยภาษาอย่างง่าย แต่สำรวม และภาพลักษณ์ของพระครูสังฆรักษ์ สุนทโร เป็นนักเทศน์กึ่งวิชาการ จึงไม่ปรากฏหน้าที่ด้านความบันเทิงแต่เน้นการเล่นภาษาเพื่อการสื่อสาร ปริเฉทธรรมะให้เข้าใจง่ายขึ้น ข้อค้นพบนี้พบว่า แตกต่างจากการศึกษาหน้าที่ของอุปลักษณ์ที่พบในตำรายาชั้นตรีภังคินิคำภีร์ของเชิดชัย อุดมพันธ์^๙ ซึ่งตัวบทมีทั้งแบบทางการและกึ่งทางโดยพบว่า หน้าที่การสื่อสารของอุปลักษณ์มีเพียง ๒ ด้าน คือ หน้าที่ในการถ่ายทอดความคิด และหน้าที่ในการเรียบเรียงความ แต่ไม่ปรากฏหน้าที่ด้านการสื่อสารระหว่างบุคคล อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้มีข้อค้นพบสอดคล้องกับการศึกษาอุปลักษณ์ที่ใช้ในรายการเดอะเฟซไทยแลนด์ของวิภาดา รัตนติลก ณ ภูเก็ตและวุฒินันท์ แก้วจันทร์เกตุ^{๑๐} ที่พบว่า หน้าที่การสื่อสารของอุปลักษณ์มีครบทั้ง ๓ ด้าน กล่าวคือ หน้าที่ในการถ่ายทอดความคิด หน้าที่ด้านบุคคลสัมพันธ์ และ หน้าที่ด้านการเรียบเรียงความ นอกจากนี้ จากการศึกษาพบว่า อุปลักษณ์เชิงวัตถุจัดเป็นลักษณะเด่นของการใช้อุปลักษณ์ในปริเฉทธรรมะของพระครูสังฆรักษ์ สุนทโร เพราะในจำนวนมโนอุปลักษณ์ ๙๐ มโนอุปลักษณ์ เป็นอุปลักษณ์เชิงวัตถุจำนวน ๓๓ มโนอุปลักษณ์ คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๖๖ หรือหนึ่งในสามส่วนของอุปลักษณ์ทั้งหมด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑. ควรนำหน้าที่ของอุปลักษณ์ที่ค้นพบเป็นแบบอย่างในการอธิบายธรรมะให้เข้าใจง่ายขึ้นแก่ผู้คนที่สนใจ

๒. ควรเป็นแนวทางในการศึกษาหน้าที่ของอุปลักษณ์ในปริเฉทธรรมะเพื่อให้งานวิจัยทางภาษาไทยแพร่หลายยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาพระรูปอื่นว่ามีการใช้หน้าที่ของอุปลักษณ์ในภาษาที่ใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกหรือไม่ และใช้ในลักษณะใด

๒. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการใช้ภาษาเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาระหว่างพระครูสังฆรักษ์ ศักดา สุนทโรกับพระรูปอื่น

^๙ เชิดชัย อุดมพันธ์, “หน้าที่ของอุปลักษณ์โรคในตำรายา “ชั้นตรีภังคินิ คำภีร์” ฉบับภาษาไทยถิ่นใต้”, วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๓) : ๗๐.

^{๑๐} วิภาดา รัตนติลก ณ ภูเก็ต และวุฒินันท์ แก้วจันทร์เกตุ, “อุปลักษณ์ที่ใช้ในรายการเดอะเฟซไทยแลนด์”, รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ ๙ “ภาษาศาสตร์ วรรณคดี สื่อสารมวลชน”, (๒๑ มิถุนายน ๒๐๑๙) : ๗๒๒-๗๒๓.

๓. ควรมีการศึกษาภาษาของพระครูสังฆรักษ์ศักดิ์ สุนทรโร ในลักษณะอื่น เช่น การศึกษาเชิงอรรถศาสตร์ปริชาน การศึกษาเชิงวัจนปฏิบัติศาสตร์

บรรณานุกรม

ชัชวดี ศรีลัมพ์. **อรรถศาสตร์ (semantics)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๖๒.

ชัชวิน วรปัญญาภา. “การเปลี่ยนแปลงสถานะของศาสนาพุทธในประเทศไทยภายหลังการเปลี่ยนผ่านอำนาจทางการเมือง”. รายงานการประชุมวิชาการสาขานิติศาสตร์ระดับชาติครั้งที่ ๑ หัวข้อ “ระบบกฎหมายไทย : ปฏิรูป / เปลี่ยนผ่าน/ ปฏิสังขรณ์”. (๘ มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๒๑๗ - ๒๓๔.

เชิดชัย อุดมพันธ์. “หน้าที่ของอุปลักษณ์โรคในตำรายา “ชั้นธวัชกัณฐิ คำกาพย์” ฉบับภาษาไทยถิ่นใต้”. **วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๕๑-๗๒.

ตฤณธวัช วงษ์ประเสริฐ และ กุลทิพย์ ศาสตรระจุ. “ทัศนคติและพฤติกรรมการใช้งาน เฟซบุ๊ก (Facebook) ของวัยทำงานในกรุงเทพมหานคร”. **วารสารนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการนิเทศ**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๒๙-๔๖.

พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ (คำมา). “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาทางการเมืองการปกครองในสังคมไทย”. **วารสารปัญญาปริทัศน์**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๑-๑๔.

วิภาดา รัตนดิลก ณ ภูเก็ต และวุฒินันท์ แก้วจันทร์เกตุ. “อุปลักษณ์ที่ใช้ในรายการเดอะเฟซไทยแลนด์”. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ ๙ “ภาษาศาสตร์วรรณคดี สื่อสารมวลชน”. (๒๑ มิถุนายน ๒๐๑๙) : ๗๒๒-๗๒๓.

สิริมา เชียงเขียวไว. “อุปลักษณ์เกี่ยวกับธรรมะในปาฐกถาธรรมของพุทธทาสภิกขุ”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖.